

23/8

LYSANDE ESSÄISTIK

TVÅ AV SAMTIDENS främsta historiker, Pieter Geyl och Lewis Namier, har nyligen utgivit essäsamlingar av stort allmänt intresse. Namiers bok, *Personalities and Powers* (Hamish Hamilton, 15 shilling), behandlar problem i engelsk och europeisk historia från 1600-talet till våra dagar; han ger, som kännare av den georgianska tiden och chef för den stora undersökningen av Englands parlamentariska historia, nya perspektiv på det brittiska statsskickets framväxt men också på 1800-talets nationalitetsrörelser och mellankrigstidens utrikespolitik. Geyl har i *Debates with Historians* (J. B. Wolters, 25 shilling) tagit upp historiografiska problem; flera av uppsatserna, däribland de berömda uppgörelserna med Toynbees spekulaton, har förut publicerats i bokform (och anmälts i denna tidning), men några av dem, såsom studierna över Carlyle, Michelet och "frågan om det oundvikliga i historien", är nya. Det är en fest att läsa dessa samlingar, strålände av kunskap, intelligens och tyglad passion.

Namier och Geyl avvisar, eller rättare föraktar, den pseudohistoria som består i att promenera en fix idé genom sekler. Valet för historikern, skriver Namier, är "mellan ett försök till kritisk forskning och kritiskt tänkande och ett babbel av förvirrade minnen och fantasifulle tolkningar. Hederlig historias första uppgift är att diskreditera och driva bort de meningslösa eller ohederliga varianterna av historia". Geyl vänder sig mot alla dem, från Augustinus till Toynbee, som i historien ser "en förutbestämd rörelse av operonliga krafter" (Gud, världsanden, framsteget, förnuftet, produktivkrafterna) och

Pieter Geyl.

i varje situation ser mystiska enheter i arbete ("kollektivismens anda", "värdenas undergång" eller "kapitalismens sista fas"). De arbetar självfallet på den plattform från vilken all diskussion om idealistisk och materialistisk historieskrivning, om de djupaste orsakerna, om determinism och indeterminism framstår som löst prat.

Man må därför icke tro att de båda historikerna väsentligen sysslar med ett nödvändigt men obehagligt renhållningsarbete eller att deras form av historieskrivning är notiser och krönikor. Tvärtom: de har huvudsakligen ägnat sig åt analyser och sammanfattningar i stor stil. De är inte rädda för att ge sig in på stora orsakssammanhang eller att fälla värdeomdömen från redovisade utgångspunkter. Särskilt Namier är på ett område så subjektiv att hans om-döme förvirras av känslan; ursprungligen polsk jude (sedan engelsk professor och baronet) är hans inställning till tyskarna så hätsk att han, då detta ämne berörs, lätt förvandlas från forskare till dömande profet.

Min avsikt är att rekommendera dessa böcker, inte att referera och diskutera ens de viktigaste essäerna — det fordrar för mycket utrymme att få fram det nya och betydelsefulla i dem. Blott ett ögonblick skall jag stanna vid ett par av Geyls historiografiska artiklar.

Carlyle, främst den äldre Carlyle, företräder under det viktorianska skedet vad man kan kalla en revolutionär konservatism: en blandning av antiliberalism, socialreformism, makt- och övermänniskodyrkan, nationalism och anti-intellektualism — kort sagt något som starkt erinrar om fascism och nazism. Han hör, idéhistoriskt betraktad, till den rad av starkt tyskpåverkade engelska samhälls-

tänkare, från Coleridge till Bosanquet, som förgäves höjt sina röster mot kören av liberalism, rationalism och demokratism. Geyl fastställer tendenserna och motsättningarna hos Carlyle och visar framför allt hur olika hans åskådning uppfattats. Man har format en tam och en vild Carlyle, liksom en mjuk och en hård Nietzsche. Ibland blir han främst socialreformist, ibland ses han som dikta-turens ideolog, ibland som nationalist, ibland som "heroisk vitalist". Engelsmännen har ofta presenterat en tam Carlyle; hans för-svar för slaveriet och hans förakt för förnuftet glöms bort eller framställs som en ålderssjukdom. I Italien och Tyskland under fascis-mens och nazismens uppgångstider var den vilde Carlyle, hjältedyr-karen och imperialisten, populär, och denna uppskattnings var, anser Geyl, ett naturligt uttryck för en stark frändskap. Mannen som av-visade Disraelis erbjudande om Bathorden och mottog Pour le mérite av Bismarck kunde i själva verket användas som garant för snart sagt vilka resonemang som helst, men bäst passade han som inspiratör för den totalitära staten.

Artikeln om Michelet är lika upplysande. Michelet, av Lefèvre nyligen kallad Frankrikes "störste nationale historiker", bildade en ännu härskande skola genom sin skildring av franska revolutionen. Hjärtan i dramat är "folket", som utför de avgörande aktionerna och ändå är oskyldigt till alla svek och grymheter. Med "folket" menar emellertid Michelet — enligt en tankegång hos Rousseau som kommunismen drivit till det yttersta — inte folkmajoriteten, utan den grupp som utför vad som bör göras; "folket" genomförde alltså revolutionen, trots att med all säkerhet flertalet fransmän var motståndare till eller rädda för vad som skedde. Geyl klargör hur traditionen från Michelet i modifierade former fullföljts av franska historiker — hur "folket" ansetts vara kraften bakom revolutionens ansatser till demokrati eller social rättfärdighet (eller vad nu vederbörande historiker uppskattar) på samma gång som ogärningarna skyllts på angivna personer eller anonyma, utanför "folket" stående lymlar. En lika grov förfälskning, en förfälskning som drivs till ett slags metafysik, har utmärkt de konservativa historieskrivarna av typen Bainville, och föreställningarna om revolutionen bestäms alltså av den hårda konflikten mellan radikalism och reaktion i den tredje och den fjärde republikens Frankrike.

Det amerikanska inbördeskriget blir utgångspunkten för en analys av "frågan om det oundvikliga". Några historiker under senare tid (Randall tas som exempel) har förklarat inbördeskriget vara ett "misstag", det framkallades av

"konstlad propaganda" inom några minoritetsgrupper. Naturligtvis ville inte flertalet i norr och söder ett krig, skriver Geyl, och det samma gäller för alla stora konflikter. Men kan det därför sägas att kriget var möjligt att undvika? Ville Norden ge vika för Södern, eller tvärtom, var det tänkbart med en skilsmässa i lugn och fred? I sin briljanta analys av detta problem betonar Geyl underligt nog inte att de skilda ståndpunkterna står i påtagligt sammanhang med inställningen till nutidens utrikesfrågor — särskilt förhållandet till Tyskland under nazismen och till Ryssland under kommunismen.

Bland vetenskapsmän räknas utan tvivel Namier och Geyl till de stora historikerna — i motsats till exempelvis Toynbee och Butterfield, som helt eller till stor del faller inom pseudohistorien. Inom den bildade allmänheten torde förhållandet vara det motsatta. Vilken grupp skall bli framtidens segrare? Det ligger nära till hands att uppställa den frågan med tanke

på Geyls kritik av äldre tiders spekulationer i historia. Med all sannolikhet kommer pseudohistorien, med sina glansfulla förenklningar, sin förmåga att ge illusionen av genomsådande, sin anknytning till nationella, religiösa och idealistiska föreställningar, att i varje fall spela en betydande roll. Då Hegel, Carlyle och Marx skrev påpekade lärda och reflekterade män att de kom med tokerier, men de stora fantasterna lever och deras kritiker är glömda. Historien har kallats misstagens, illusionernas, galningarnas historia. Historieskrivningen, i den mån den färgar det allmänna föreställningsättet, förblir nog till väsentlig del galningarnas historieskrivning.

HERBERT TINGSTEN

23/8

Tacknämligt avslöjande

är att de tidningar som i vår måndagsledare återropades som tecken på den vikande illusionismen kring de fyra storas möte i Genève av Ny Dag betecknas som "reaktionära". Detta visar klart strävan att samla en ny "folkfront" mot alla dem som inte slukar den ryska propagandan. Nu stämplas alltså några av världens bästa, för objektivitet och liberalism ryktbara tidningar — såsom Manchester Guardian, Economist, Washington Post och Christian Science Monitor — utan vidare som reaktionära. Skall de socialdemokratiska tidningarna även på denna punkt inta samma position som de kommunistiska?